

студентів, що робить неможливим застосування ділових ігор, дискусій та залучення більшості слухачів до активної роботи. По-третє, на сьогодні існує проблема, пов'язана з нерозробленістю навчальних та додаткових матеріалів, відсутністю відповідних критеріїв оцінювання. Крім цього, впровадження активних методів навчання, активізація творчого потенціалу студентів об'єктивно призводить до великої завантаженості викладача письмовими роботами, що не сприяє підтримці ентузіазму останнього.

Враховуючи означені особливості застосування активних методів, слід наголосити, що майбутнє навчального процесу у вищій школі неодмінно із ними пов'язане. Тому одним із найближчих завдань методологічного обґрунтування активних методів навчання має стати, крім іншого, розробка системи оцінювання творчої роботи студентів під час аудиторної та самостійної діяльності.

Список літератури: 1. Применение стратегии активного обучения в учебном курсе : сб. материалов по вопросам дидактики высшей школы в помощь преподавателям – участникам проекта «Гражданское образование» / [авт. текста Лариса Кирилюк]. – К., 2002. – 117 с. 2. Социология в аудитории: искусство преподавания / [авт. текста В. С. Бакиров]. – Х. : Изд. центр Харьк. нац. ун-та им. В. Н. Каразина, 2003. – 303 с.

Надійшла до редколегії 20.06.2009

УДК 316.624

Р. В. Шейко

ДО ПИТАННЯ РЕЛЯТИВІЗМУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Розглянуто одну з характерних рис девіантної поведінки, а саме її релятивну природу. Визначено, що однією з основних причин виникнення оцінок певної поведінки як девіантної є різноманітність як риса, істотно притаманна будь-якому природному середовищу. Зроблено висновок, що саме через іманентну присутність різноманітності та неможливість або небажання її сприйняття виникає уявлення про дію як певну девіацію.

Рассмотрена одна из характерных особенностей девиантного поведения, а именно его релятивистская природа. Определено, что одной из основных причин возникновения оценки поведения как девиантного есть разнообразие как черта любой естественной среды. Сделан вывод, что именно благодаря имманентному присутствию разнообразия и невозможности или нежеланию его восприятия возникает представление о действии как девиации.

One of the main characteristic features of deviant behavior, namely its relativistic nature is researched. It is defined that one of the main reasons for appearing of behavior's assessment as deviant is variety as the feature of any natural environment.

It is concluded that due to immanent presence of variety and impossibility or unwillingness of its perception, an idea about action as deviation appears.

Соціальний контроль різних проявів девіантності – одна з найважливіших проблем у сучасному світі. Злочинність, зокрема організована та економічна, наркотизм, тероризм, екстремізм, сексуальне насильство й інші форми негативної девіантності – питання, які потребують підвищеної уваги з боку держави.

Законодавці, політики, правоохоронні органи намагаються своїми, найчастіше звичними методами протистояти цим небезпечним для суспільства явищам. Однак традиційні заходи не приводять, як правило, до позитивних результатів. Україна сьогодні перебуває в числі тих країн, де проблема ефективної соціальної реакції на найбільш значущі прояви девіантної поведінки є життєво важливою.

Тим часом, як нам здається, у вітчизняній, та й світовій науці не відрефлексовано з достатньою повнотою поняття релятивізму девіації і, отже, адекватності реакції на неї. Тобто відсутні адекватні стратегії і тактики реакції суспільства на умови буття, що постійно змінюються. Тому завданням цієї статті є уточнення характеристик та природи релятивізму девіантної поведінки.

Девіація визначається як відхилення від групових норм, що спричиняє осуд, покарання (аж до тюремного ув'язнення), ізоляцію (аж до вигнання з країни) або лікування. Під групою варто розуміти суспільство в цілому або великі соціальні групи – політичну партію, уряд, релігійну громаду, соціальний клас або прошарок, молодь, жінок, пенсіонерів, національну меншість тощо.

Однією з основних причин виникнення девіації є розмаїтість. Розмаїтість почуттів, думок, вчинків. І, як наслідок, людська боязнь цієї розмаїтості, бажання її обмежити або, як мінімум, підкорити своїй волі. З погляду соціології, в основі поведінки, що відхиляється, і нормативної поведінки лежать ті самі процеси соціального контролю, групові очікування і санкції. Дії та ідеї не є поганими або гарними самі по собі. Те, що ми називаємо поганою або гарною поведінкою, є результатом боротьби серед тих, хто має владу встановлювати і визначати культурні продукти.

Яким чином та або інша дія стає поганою або гарною? Відповідь можна знайти в самій структурі девіантної поведінки. З погляду Н. Смелзера [1], вона має три компоненти: діючого актора, систему правил і норм та зовнішнє оточення, що співвідносить дія актора із системою правил і норм. Якщо прибрати зі структури хоча б один компонент, то неможливо буде зафіксувати девіацію як таку.

Якщо ж ми задамося питанням, чому навіть у маленькій групі людей виникає уявлення про погану поведінку когось з них, то

одним з пояснень може бути той факт, що людина – істота стадна, прагне до суспільства подібних собі (принаймні, з точки зору З. Фрейда). При цьому індивід, що керується своїми індивідуальними пристрастями і потребами, може егоїстично порушити єдність і цілісність групи. А їй цього не хочеться, і вона захищається заборонами, правилами, покараннями. Група тим самим дає сигнал: «Будь як усі!» По суті, правила – це стандарти, а стандарти – це «зрівнялівка». Тут виникає найцікавіший парадокс. Людство усю свою історію винаходить правила і норми, але основним двигуном історії цього самого людства є порушення цих норм і правил. Як доказ наведемо лише один довід. Будь-яке нововведення, будь-яка зміна і просування на крок у напрямку до прогресу і розвитку – це подолання стандартів і норм.

При цьому важливо уточнити, що створення тих або інших норм так само природно, як і логічно наступне виникнення девіації як відхилення від цих норм. Причому перші форми норм – табу – виникають не як спроба припинити девіацію як таку (інцест, убивство, канібалізм тощо), а всього лише як природний спосіб вижити. Тому нормотворення імперативно закладено в природу людини як механізм перетворення природного або соціального хаосу, що її оточує, у зрозумілий і прийнятний для нього світ подій і предметів.

З погляду перспектив суспільного прогресу суспільно небезпечна поведінка одержує неоднозначну, амбівалентну оцінку. «Одні соціологи бачать у злочинності ознаки ослабленого або соціально дезорганізованого суспільства. Інші помітили, що, як не парадоксально, злочинна поведінка в терпимих розмірах може послужити зміцненню існуючого суспільного порядку або влади над ним специфічних груп. Треті розглядають злочинність як засіб для вивчення уявлень членів суспільства про порядок, уявлень, на підставі яких громадяни приймають рішення, які щодня приводять до порядку або до безладдя. Нарешті, деякі соціологи розглядають суспільний порядок як соціально обумовлений результат конкуренції і конфлікту між різними групами в суспільстві. Злочинність, таким чином, створює погрозу інтересам одних груп і підтримує інтереси інших» [2], – вважає видатний американський кримінолог Дж. Ф. Шеллі.

При такому підході наявність певного рівня злочинності розглядається як індикатор життєздатності суспільства. «Якщо злочинність падає помітно нижче середнього рівня, нам нема з чим привітати себе, – зауважував ще Е. Дюркгейм, – тому що ми можемо бути упевнені в тому, що такий удаваний прогрес пов'язаний з певною соціальною дезорганізацією» [3]. З цих позицій девіації (відхилення) є необхідним і закономірним засобом зміни систем. Девіації (флуктуації в неживій природі, мутації – в живій)

служать механізмом мінливості, а отже, – існування і розвитку кожної системи. Щодо існування системи девіації можуть бути позитивними, що сприяють її збереженню або розвитку (підвищення ступеня організованості, зменшення ентропії системи), або ж негативними – такими, що призводять до порушення існування і розвитку системи або навіть до її загибелі (зниження ступеня організованості, зростання ентропії системи). Негативні соціальні девіації дисфункціональні, дезорганізують суспільство, підвищують його ентропію у формах злочинності, тероризму, корупції, пияцтва тощо.

Аналіз природи девіації приводить нас до виділення однієї з її характерних рис, а саме культурного релятивізму. Це означає, що соціальна норма, прийнята або суспільством, або групою, або соціальною стратою, являє собою не абсолютне, а суто відносне явище. Те, що в одній групі може вважатися відхиленням, в іншій може сприйматися як норма. Самі ж норми можуть бути проскриптивними (такими, що забороняють) і прескриптивними (такими, що дозволяють). Відхилення від перших частіше карається, ніж відхилення від других. Усі норми довільні, немає універсального стандарту поведінки. Більше того, яскравим прикладом релятивізму девіантної поведінки є той факт, що люди, створюючи писані або неписані закони, відразу знаходять масу досить вагомих причин порушувати їх. Добре відоме прислів'я «Закони для того й існують, щоб їх обходити».

Той самий вчинок може вважатися в одному суспільстві позитивним, в іншому – розглядатися як соціальна патологія. Прикладів тому велика кількість. Так, співжиття чоловіка і жінки поза шлюбом ще в XIX ст. розглядалося як серйозне порушення суспільних норм, і, за правилами того часу, така поведінка оцінювалася як індивідуальна девіація. У другій половині XX ст. таке співжиття назвали цивільним шлюбом і він став масовою, а найголовніше, припустимою формою міжособистісних взаємин. Чернець-мандрівник в одному суспільстві може вважатися святим, в іншому – нікчемним ледарем.

Культурний релятивізм може бути порівняльною характеристикою не тільки двох різних суспільств або епох, але також двох або декількох великих соціальних груп усередині одного суспільства. Так, наприклад, паління на робочому місці, в автобусі, офісі, школі, магазині може вважатися девіацією, але в компанії друзів воно оцінюється як прийнятна форма поведінки і не викликає негативної реакції.

Критерії девіантності відносно даної конкретної культури не можуть розглядатися у відриві від неї. Вбивство на війні дозволяється і навіть винагороджується, але в мирний час карається. У Франції проституція легальна (узаконена) і не засуджується, в

інших країнах вона вважається девіантною (узаконеною, але не схваленою громадською думкою), у третіх – незаконною (злочинною) і несхвальною (девіантною) формою поведінки.

Через те що всі соціальні девіації відносні (залежать від цінностей, норм, оцінок, що панують у конкретному суспільстві), існуючий у суспільстві режим правил, заборон і обмежень ніби конструює різні види девіантності. Організація і дезорганізація, норма і аномалія доповнюють одне одного, неминуче співіснують, нерозривно пов'язані між собою. Девіації функціональні, виконують ті або інші соціальні функції. Тому, як це не парадоксально, соціальні девіації і правопорушення не можуть бути цілком ліквідовані, подолані тощо.

На жаль, боротьба із девіаціями часто перероджується в боротьбу із розмаїтістю почуттів, думок, вчинків. Зазвичай вона виявляється нерезультативною: через якийсь час відхилення відроджуються, і в ще більш яскравій формі. Потрібно розуміти, що в сучасних складних суспільствах нормативна згода досягається складніше, тому що існує дуже багато конкуруючих цінностей. Досягти такої згоди можливо виходячи з принципу толерантності, визнання багатовекторності розвитку, а також завдяки формуванню якісно нового підходу до розуміння сутності норм закону і моралі, а саме того, що норма – це лише нижня планка, відправний пункт в діях соціального актора, дотримання якого дозволить йому ефективно і повноцінно розвиватися як повноправному членові суспільства без обмеження прав та інтересів інших людей.

Список літератури: 1. Смелзер Н. Социология / Смелзер Нейл ; [пер. с англ.]. – М. : Феникс, 1994. – 512 с. 2. Шели Дж. Ф. Краткое введение в криминологию / Шели Дж. Ф. // Криминология ; под ред. Дж. Ф. Шели ; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2003. – 324 с. 3. Дюркгейм Э. Преступность: норма и патология / Дюркгейм Э. // Социология преступности (Современные буржуазные теории). – М., 1995. – 245 с.

Надійшла до редколегії 15.06.2009

УДК 316.47

Н. О. Ляшенко

СУЧАСНІ АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ШЛЮБУ

Альтернативні форми шлюбу переглядають не тільки форму, а й зміст стосунків між членами подружньої пари. Вони змінюють і формальні, і неформальні норми. Описано альтернативні форми сучасних шлюбних взаємин, причин їх появи і факторів, що впливають на їх поширення. Найбільше уваги приділено характеристичці цивільного шлюбу як найпоширенішого типу альтернативних шлюбів.
